

PŘEMĚNA LÁTEK A ENERGIÍ

Přeměna látek neboli **METABOLISMUS** je základním projevem existence života vůbec.

Obecně přeměnu látek přijatých z vnějšího prostředí do organismu dělíme do tří stupňů:

1. stupeň – změna přijatých živin v trávicí soustavě
2. stupeň – přeměna látek při přesunu z trávicí soustavy do buněk organismu (procesy resorpce)
3. stupeň – probíhá v buňkách organismu jako molekulární transformace a interakce látek (vlastní metabolismus).

ANABOLIZMUS vers. KATABOLIZMUS

Vzájemným propojením anabolických a katabolických dějů se vytvářejí v organismu různé meziprodukty (intermediární metabolity) –

INTERMEDIÁRNÍ METABOLIZMUS

- *Metabolismus aerobní*
- *Metabolismus anaerobní*
- *Dočasný anaerobní metabolismus*

Intermediární metabolismus sacharidů

Monosacharid **glukóza** je formou, kterou nejčastěji vstupují sacharidy do organismu.

Glykémie, Glykogenosyntéza, Glukoneogeneze

Evolucí se v živočišných buňkách vytvořily tři základní typy štěpení sacharidů:

- 1) **anaerobní glykolýza (glykogenolýza)**
- 2) **aerobní pentózový cyklus**
- 3) **aerobní citrátový cyklus (Krebsův cyklus)**

Intermediární metabolismus lipidů

Organizmem vstřebaný tuk je:

- 1) komplexně oxidován ve tkáních za uvolnění energie
- 2) ukládá se jako neutrální tuk v buňkách tukové tkáně
- 3) je včleňován do struktur všech tkání

Metabolismus **cholesterolu** – původ **endogenní**, nebo **exogenní**

Štěpení lipidů na **glycerol** a **masné kyseliny** štěpení **beta-oxidací** na dvojuhlíkaté štěpy (Lynenův cyklus). V některých případech se dvojuhlíkaté štěpy slučují za vzniku **ketolátek** - **ketonémie, ketonurie, ketóza**.

Biosyntéza masných kyselin probíhá v podstatě opačným pochodem než jejich štěpení, zejména v játrech, tukové tkáni, ale i ve střevě a v plicích.

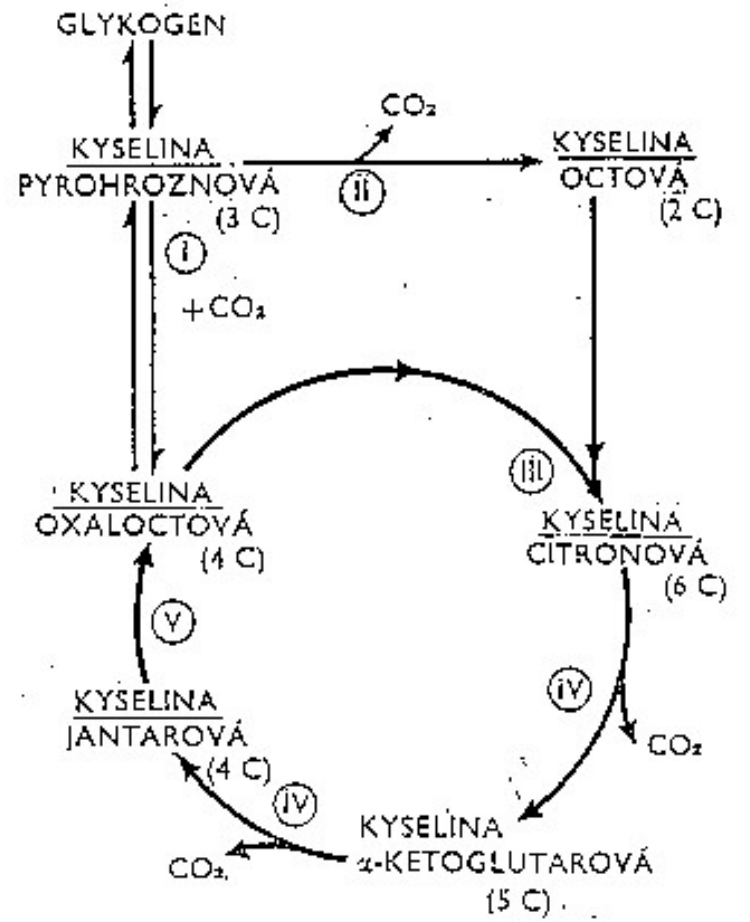
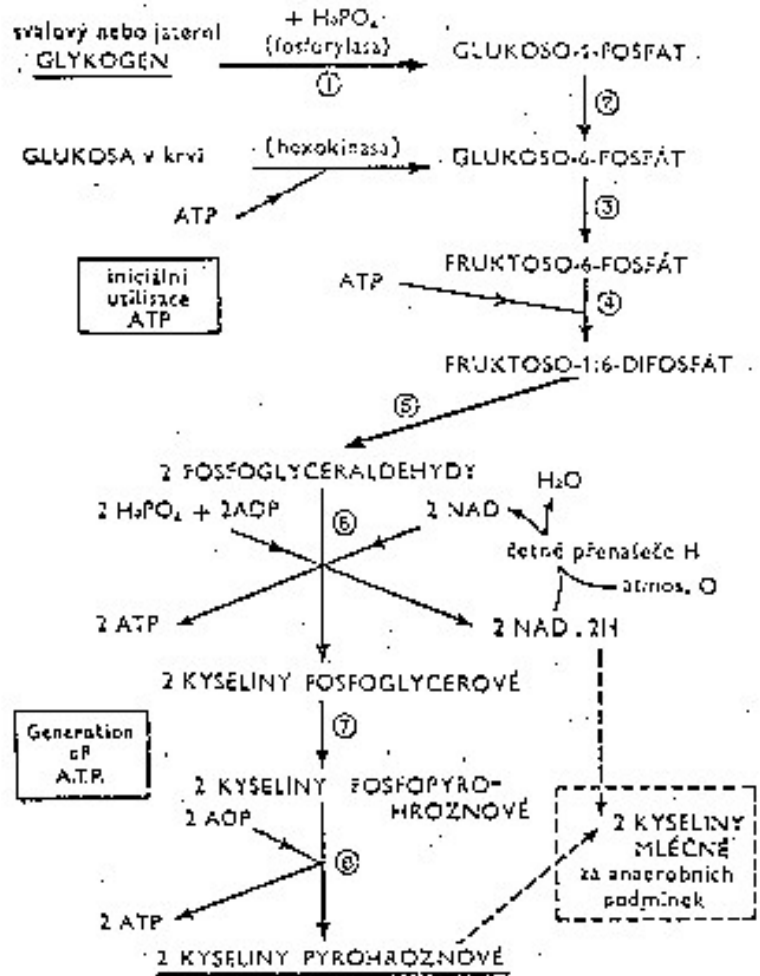
Intermediární metabolismus sacharidů

Monosacharid **glukóza** je formou, kterou nejčastěji vstupují sacharidy do organismu.

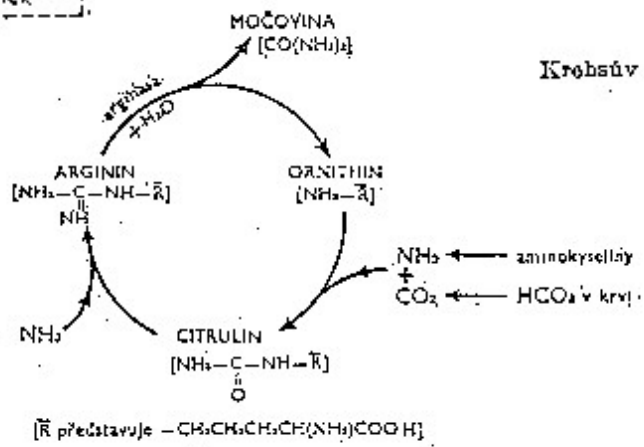
Glykémie, Glykogenosyntéza, Glukoneogeneze

Evolucí se v živočišných buňkách vytvořily tři základní typy štěpení sacharidů:

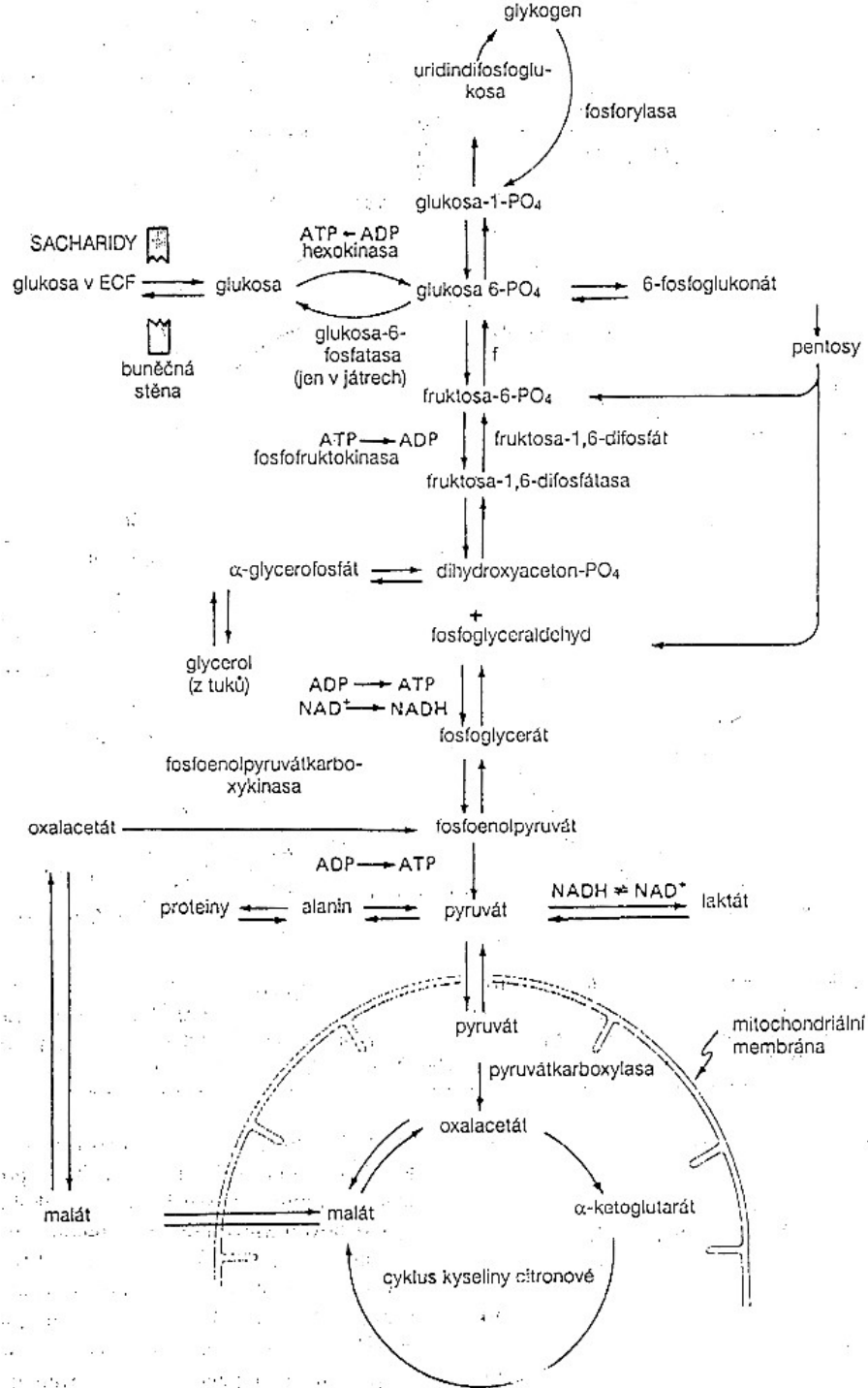
- 1) **anaerobní glykolýza (glykogenolýza)**
- 2) **aerobní pentózový cyklus**
- 3) **aerobní citrátový cyklus (Krebsův cyklus)**

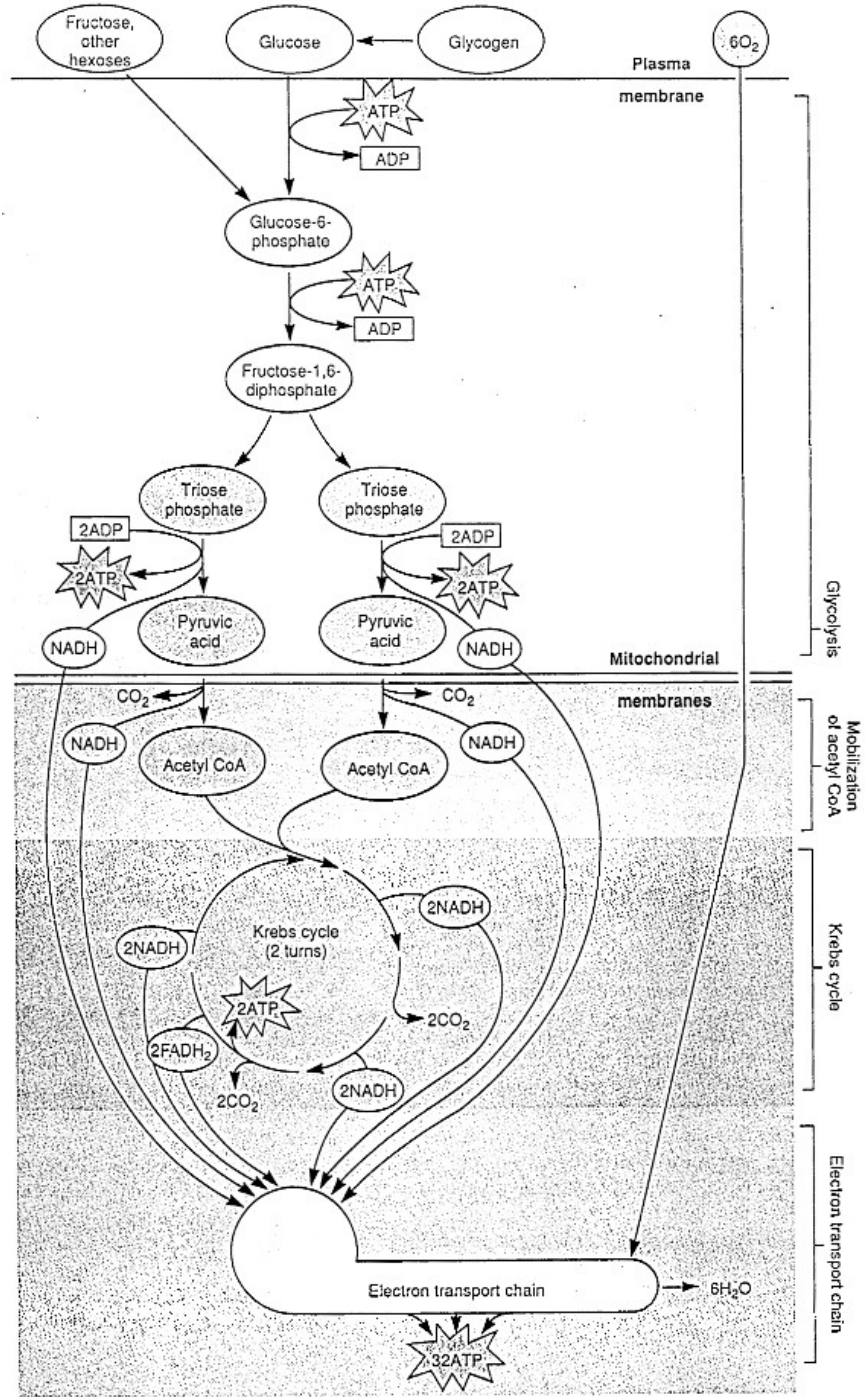

Krebsův cyklus kyseliny citronové

Krebsův cyklus močoviny

Intermediární metabolismus lipidů

Organismem vstřebaný tuk je:

- 1) komplexně oxidován ve tkáních za uvolnění energie
- 2) ukládá se jako neutrální tuk v buňkách tukové tkáně
- 3) je včleňován do struktur všech tkání

Metabolismus **cholesterolu** – původ **endogenní**, nebo **exogenní**

Štěpení lipidů na **glycerol** a **masné kyseliny** štěpení **beta-oxidací** na dvojuhlikaté štěpy (Lynenův cyklus). V některých případech se dvojuhlikaté štěpy slučují za vzniku **ketolátek** - **ketonémie**, **ketonurie**, **ketóza**.

Biosyntéza mastných kyselin probíhá v podstatě opačným pochodem než jejich štěpení, zejména v játrech, tukové tkáni, ale i ve střevě a v plicích.

LIPIDY V PLAZMĚ

Této složce lipidů byla v posledních letech věnována mimořádná pozornost, protože se ukázaly významné korelace mezi obsahem některých forem cirkulujících **lipoproteinů** a aterosklerotickými projevy a riziky.

Podle své denzity (dáno poměrem apoproteinové a lipidové složky) byly lipoproteiny separovány do čtyř hlavních tříd:

- **chylomikra**
- lipoproteiny o velmi nízké denzitě (**VLDL**)
- lipoproteiny o nízké denzitě (**LDL**)
- lipoproteiny o vysoké denzitě (**HDL**)

Chylomikra transportují exogenní triacylglyceroly, VLDL pak v organizmu vzniklé endogenní triacylglyceroly. Transport cholesterolu zajišťují LDL (k periferním buňkám) a HDL (z periferních buněk do jater, kde je metabolizován). **Apoproteiny** jsou nezbytné pro stabilizaci lipoproteinového komplexu a některé mají specifické fyziologické funkce (kofaktory, nebo inhibitory enzymů).

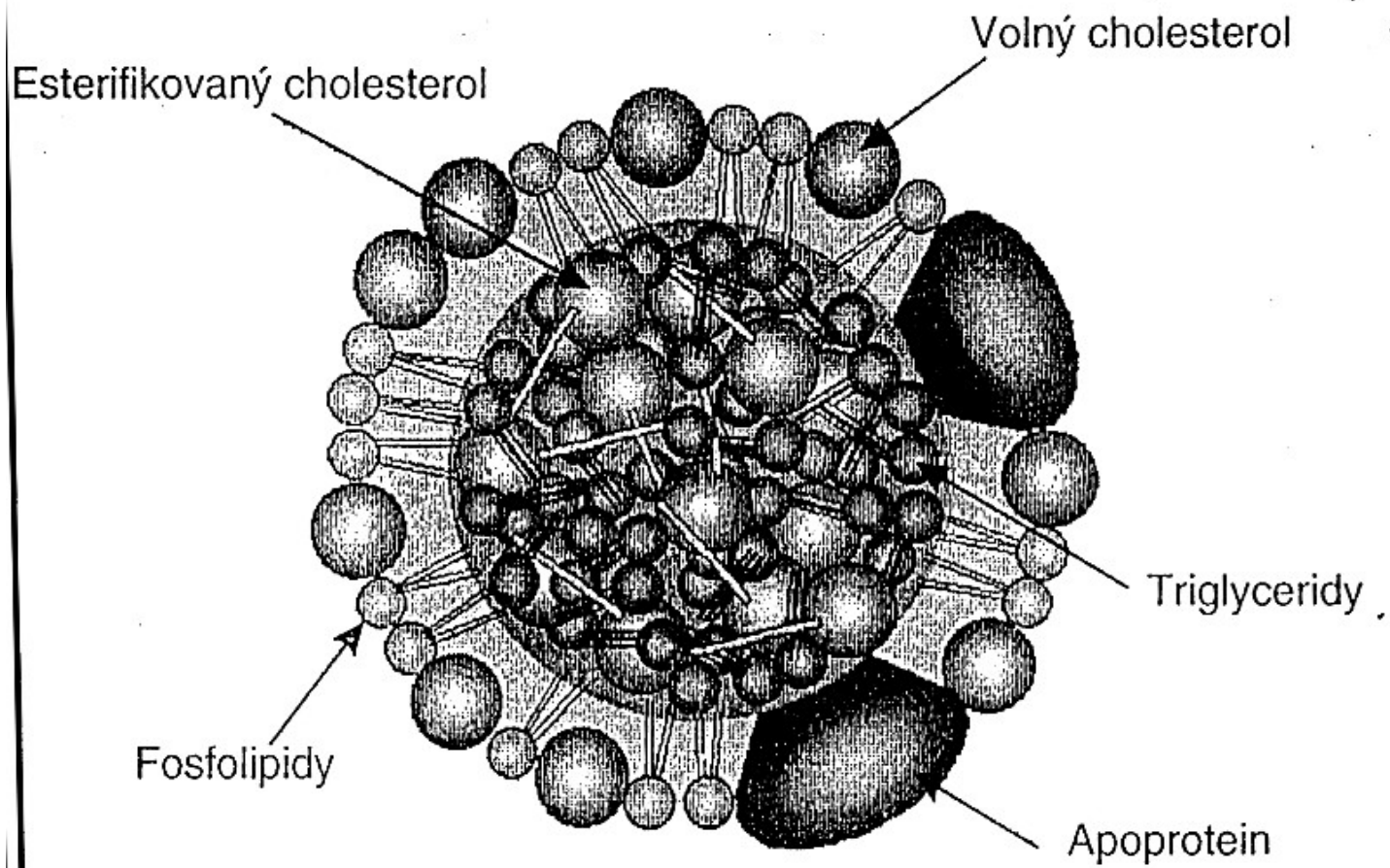
V praxi se můžeme setkat s řadou tzv. **aterogenních indexů**, které mají zpřesňovat stanovení rizika vyplývajícího z naměřených hodnot krevních lipidů. Jedním z nich je

Ukazatel aterogenosti:

Poměr, kde v čitateli je hodnota celkového cholesterolu bez cholesterolu HDL, ve jmenovateli cholesterol HDL.

Pokud je hodnota tohoto koeficientu vyšší než 4,0, pak lze hovořit o vysoké možnosti vzniku aterosklerózy, zejména koronární, při hodnotě pod 3,0 je tato pravděpodobnost naopak nízká.

Struktura lipoproteinové částice

Table 23.2

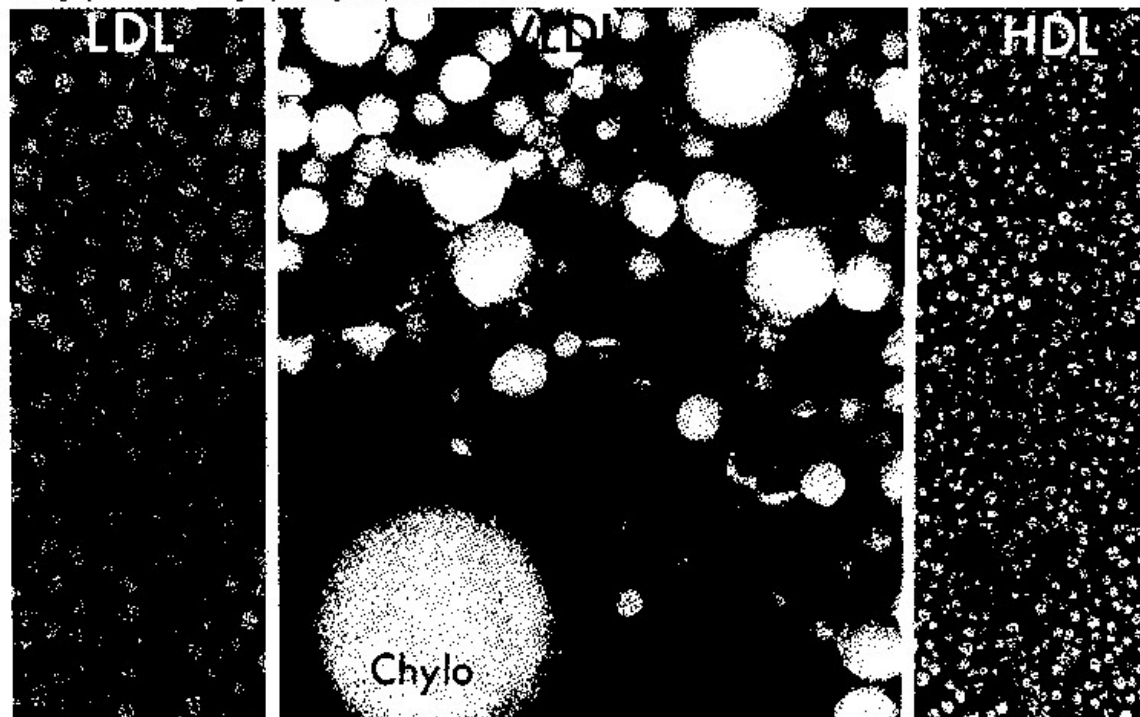
Composition and Density of Human Lipoproteins

	Chylomicron	VLDL	IDL	LDL	HDL
Density (g/ml)	<0.95	0.95-1.006	1.006-1.019	1.019-1.063	1.063-1.210
Diameter (nm)	75-1,200	30-80	25-35	18-25	5-12
Components (% dry weight)					
Protein	1-2	10	18	25	33
Triacylglycerol	83	50	31	10	8
Cholesterol and cholesterol esters	8	22	29	46	30
Phospholipids	7	18	22	22	29
Apoprotein composition	A-I, A-II B-48 C-I, C-II, C-III	B-100 C-I, C-II, C-III E	B-100 C-I, C-II, C-III E	B-100	A-I, A-II C-I, C-II, C-III D E
Classification by electrophoresis	Omega	Pre-beta	Between beta and pre-beta	Beta	Alpha

Figure 23.12

Electron micrographs of low-density lipoproteins (LDL), very-low-density lipoproteins (VLDL), chylomicrons (Chylo), and high-density lipoproteins (HDL). Lipids are transported in plasma as components of these particles. The larger particles contain a higher percentage of lipid and therefore are

less dense, whereas the smaller particles have less lipid, a higher percentage of protein, and are more dense. (Photograph courtesy of Dr. Robert Hamilton, University of California, San Francisco.)

UKAZATEL ATEROGENNOSTI

Celkový cholesterol minus cholesterol v HDL

---

cholesterol v HDL

Vyšší než 4,0

Nižší než 3,0

Intermediární metabolismus bílkovin

Aminokyseliny uvolněné hydrolýzou bílkovin a peptidů jsou vstřebávány do střevních kapilár a odtud portální žilou do jater. Současně dochází ve většině tkáňových bílkovin plynule ke štěpení a uvolňování aminokyselin, které se potom stávají součástí celkové aminokyselinové hotovosti.

Takto uvolněné aminokyseliny se bud:

- 1) využívají k proteosyntéze jiných makromolekul,
- 2) vstupují do metabolických dějů za vzniku různých metabolitů a poskytování energie,
- 3) katabolizují se

Do metabolických procesů vstupují aminokyseliny prostřednictvím citrátového cyklu. Rozklad aminokyselin se uskutečňuje procesy: **deaminace, transaminace a transdeaminace**.

Tvorba močoviny

Probíhá v játrech a spočívá v zásadě na spojení dvou molekul $-NH_2$ s jednou molekulou CO_2 za současné eliminace vody. Probíhá prostřednictvím cyklického systému enzymatických reakcí (Krebsův močovinový cyklus).

Metabolismus nukleových kyselin

V organizmu živočichů a člověka probíhá specifická biosyntéza nukleových kyselin a jejich součástí do komplexních útvarů – polynukleotidů. Nukleové kyseliny se syntetizují ze sloučenin endogenního původu. Ribóza a deoxyribóza se získávají přeměnou glukózy v pentózovém cyklu. Puriny a pyrimidiny si dovede organizmus syntetizovat sám a není třeba je dodávat v potravě.

Při katabolismu nukleových kyselin se tyto štěpí pomocí nukleáz na mononukleotidy. Ty se dále štěpí nukleotidázami na nukleozidy a kys. fosforečnou. Nukleozidy jsou potom štěpeny nukleozidázami na dusíkaté baze a pentózy. Puriny se štěpí za vzniku různých katabolitů, které jsou specifické svou přítomností pro určité živočišné skupiny. Z těchto katabolitů jsou významné zejména: xanthin, kys. močová, alantoin, močovina, amoniak a oxid uhličitý. Pyrimidiny se po deaminaci mění na močovinu a oxid uhličitý.

PŘEMĚNA ENERGIÍ – ENERGETICKÝ METABOLIZMUS

Přeměna chemické energie živin na jiné formy energie probíhá v organismu zpravidla ve dvou stupních: 1) syntéza ATP na účet energie uvolněné rozpadem živin
2) štěpení ATP a uvolňování energie pro různé životní pochody

Energetický ekvivalent.

Každá organická látka je mimo jiné odlišná obsahem svého energetického potenciálu a také jiným poměrem spotřebovaného kyslíku k uvolněné energii. Množství energie uvolněné při spotřebě jednoho litru kyslíku je u různých živin odlišné. Hovoříme o tzv. energetickém ekvivalentu. Vycházíme z toho, že určité množství kyslíku (např. 1 litr), použité na „spálení“ daného substrátu dá jen takové množství tepla, které se u jednotlivých živin liší jen asi o 10% od průměrné hodnoty 20,1 kJ. Je to důkaz toho, že se většina energie uvolňuje v organismu stejným způsobem. Energetický ekvivalent pro sacharidy (21 kJ), lipidy (19kJ), bílkoviny (18 kJ).

Spalné teplo

Je celkové množství energie vázané v jednotlivých živinách.

Fyzikální spalné teplo – sacharidy (17 kJ), proteiny (23 kJ), lipidy (38 kJ)

Fyziologické spalné teplo – proteiny (16,7 kJ), ostatní téměř stejné.

Respirační kvocient (RQ) – dává představu o tom, která z živin je v organismu v převaze využívána. Je to poměr mezi množstvím vyloučeného CO_2 a přijatého O_2 .

Glycidy – 1,0, Bílkoviny – 0,8, Tuky – 0,7. Hodnoty pod 0,7 indikují hladovění, vzestup hodnot nad 1,0 znamenají transformaci glycidů na lipidy – lipogeneze.

Měření energetického metabolismu: A) přímá kalorimetrie, B) nepřímá kalorimetrie

Klidový metabolismus

je taková úroveň metabolismu, kde je organismus ve stacionárním stavu. Velikost metabolismu se zásadně liší u studenokrevných a teplokrevných živočichů. U studenokrevných je velikost metabolismu v každé teplotě jiná, protože stoupá se stoupající okolní teplotou. U těchto živočichů hovoříme o hodnotách **klidového**, nebo **standardního metabolismu**. U teplokrevných je základní hodnotou celkového metabolismu **metabolismus bazální**. Jde o produkci tepla celého organismu **A)** v tělesném klidu, **B)** v zóně termoneutrality, **C)** na lačno.

Rubnerův povrchový zákon (1894) - Kyslíkový dluh a jeho splácení.

FYZIOLOGIE VÝŽIVY

Dělení živočichů:

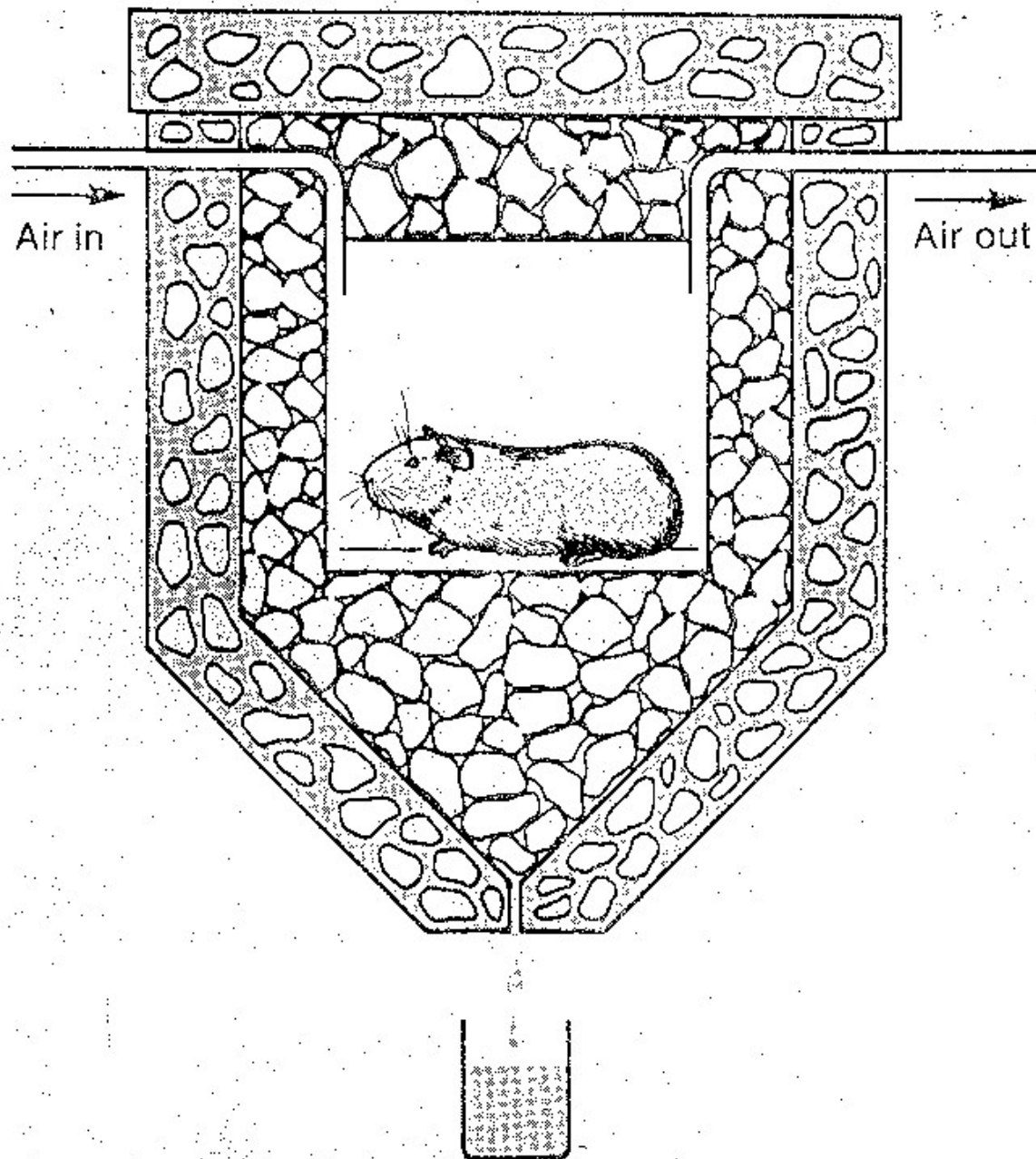
- 1) Z hlediska výživy: a) monofágní a b) polyfágní
- 2) Podle převažující složky potravy: a) býložravci (*herbivora*), b) masožravci (*carnivora*)
c) všežravci (*omnivora*)
- 3) Podle charakteru potravy: a) biofágní, a to *fytofágní*, nebo *zoofágní*
b) nekrofágní
Zvláštním případem biofágie je *kanibalismus*: a) *kronismus*, b) *kainismus*
nekrofágie může být: a) *saprofágní*, *dendrofágní*, nebo *koprofágní*
- 4) Podle velikosti potravy: a) histotrofní, b) merotrofní
Zvláštní skupinu tvoří *endoparazité*

PŘÍJEM POTRAVY

Řídící centra v hypotalamu

	hmotnost (kg)	kJ/kg/24 hod.	kJ/m ² /24 hod.
myš	0,018	887	4 958
pes	15,0	213	4 347
člověk	65,0	134	4 351
kůň	440,0	46	3 966

Vztah mezi tzv. bazálním metabolismem u různých savců, jejich hmotností a povrchem těla. (Podle Rubnera).

Základní složky potravy.

Sacharidy

Lipidy

Bílkoviny

Voda, minerální látky a stopové prvky

Vitamíny

Vláknina

Využitelnost živin (fyziologické spalné teplo, Rubnerův zákon izodynamie živin)

Látková bilance

Základy racionální výživy (**Body Mass Index**)

B M I

Body Mass Index:

TĚLESNÁ HMOTNOST (Kg)

VÝŠKA TĚLA (m²)

Fyziologické (normální) hodnoty 20 – 25 kg/m²

$$RQ = CO_2/O_2$$

$$\text{Glycidy} = 1,0$$

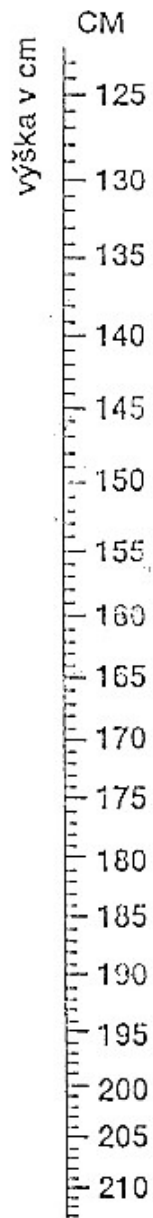
$$\text{Bílkoviny} = 0,8$$

$$\text{Lipidy} = 0,7$$

Nižší RQ – např. při hladovění

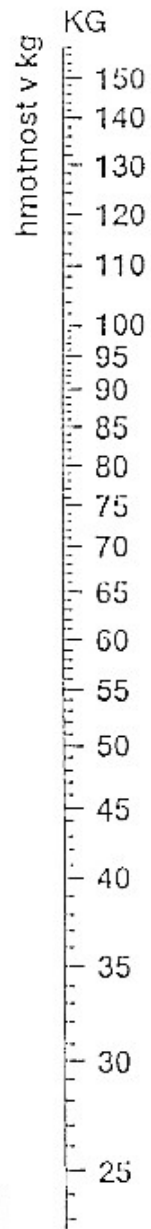
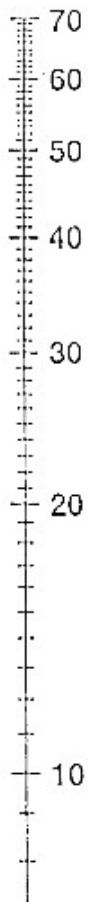
RQ hodnoty 1,2 - 1,4 Lipogeneze

index tělesné hmotnosti BMI

↑
zvyšující se riziko obezity

pásma přiměřené hmotnosti

hodnoty BMI:

- 20 - 25 = přiměřená hmotnost
- 25,1 - 30 = nadváha
- 30,1 - 40 = otylost (obezita)
- 40,1 a více = těžká (zhoubná obezita)

$$\text{BMI} = \frac{\text{tělesná hmotnost v kg}}{(\text{tělesná výška v m})^2}$$